

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Комісарчук Юлія Анатоліївна

УДК 343.973

**ДЕТІНІЗАЦІЯ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ
(КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ ТА КРИМІНОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ)**

12.00.08 – кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук**

Київ – 2006

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Київському національному університеті внутрішніх справ

Науковий керівник

кандидат юридичних наук, професор **Александров Юрій Валеріанович**, Інститут права імені Св. Володимира МАУП, професор кафедри правоохоронної діяльності

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, доцент **Богатирьов Іван Григорович**, Чернігівський Державний інститут права, соціальних технологій та праці, професор кафедри кримінально-правових дисциплін та організації роботи правоохоронних органів

кандидат юридичних наук, доцент **Опалінський Юрій Володимирович**, Навчально-науковий інститут підготовки кадрів кримінальної міліції Київського національного університету внутрішніх справ, заступник начальника інституту з навчальної та наукової роботи

Провідна установа Інститут держави та права ім. В.М.Корецького НАН України, відділ проблем кримінального права, кримінології та судоустрою (м. Київ)

Захист відбудеться “27” грудня 2006 року о 14.00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.007.03 в Київському національному університеті внутрішніх справ за адресою: 03035, Київ, пл. Солом’янська, 1

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Київського національного університету внутрішніх справ (03035, Київ, пл. Солом’янська, 1)

Автореферат розісланий “24” листопада 2006 року

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

М.В. Лошицький

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Перехід від адміністративно-командної системи до ринкових методів управління соціально-економічними процесами в Україні супроводжується низкою негативних явищ, серед яких не останнє місце посідає збільшення питомої ваги суспільно-небезпечних діянь у сфері економіки. Насамперед до них необхідно віднести такі діяння, як: фіктивне підприємництво; легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом; порушення законодавства про бюджетну систему України; ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів; порушення порядку випуску (емісії) та обігу цінних паперів; незаконна приватизація державного, комунального майна тощо. Так, у 2001 р. було зареєстровано 41779 злочинів у сфері економіки, у 2002 – 42387, 2003 – 43203, 2004 – 44171, а у 2005 р. їх вже було виявлено 45107, серед яких 17535 – проти власності, 17922 – у сфері службової діяльності і, зокрема, 8974 – у сфері господарської діяльності.

Становлення демократичного суспільства і правової держави – процес тривалий та складний. Серед його негативних моментів – створення певної структури та інфраструктури тіньового сектора економіки України, обсяг якого з часом подолав усі припустимі межі. Якщо в 1995 р. частина тіньового сектора економіки України за експертними оцінками в сумарному обсязі валового внутрішнього продукту України становила 35,0%-38,0%, у 1997 р. – 40,0%-45,0%, то за період з 1999 р. по 2005 р. частина тіньового сектора економіки фактично зрівнялася з офіційною і сягала 50,0%-55,0%, а за експертними оцінками – від 40,0% до 80,0%.

Органи державної влади, суспільство в цілому вбачають загрозу у тіньовому секторі економіки України. Для зниження його рівня прийнято чимало законодавчих та інших нормативних актів. Проведено значну реорганізацію правоохоронних органів, в результаті якої створено Державну податкову адміністрацію, департаменти по боротьбі з організованою і економічною злочинністю в системі МВС і СБУ України, Урядову робочу групу з питань відстеження процесів тінізації економіки та розроблення пропозицій і рекомендацій щодо припинення її зростання, Державний комітет фінансового моніторингу України. Здійснено також низку організаційних заходів у митній службі, судовій системі і прокуратурі з метою підвищення ефективності функціонування цих структур. Тривають адміністративна та судова реформи.

І все ж досягнуті результати не можна визнати достатніми, оскільки більшість організаційно-правових заходів спрямовано на подолання наслідків, а не причин виникнення, існування і розвитку тіньового сектора економіки, які на сьогодні ще недостатньо вивчені.

Кримінально-правові та кримінологічні аспекти вчинення злочинів у сфері економіки висвітлювались у роботах провідних вітчизняних вчених-юристів та

науковців країн СНД: Ю.В. Александрова, П.П. Андрушко, О.М. Бандурки, Ю.В. Бауліна, А.І. Берлача, П.А. Вороб'я, В.О. Глушкова, Н.О. Гуторової, І.М. Даньшина, Н.П. Дригваля, О.О. Дудорова, О.М. Джужі, А.П. Закалюка, О.Г. Кальмана, М.І. Камлика, І.І. Карпеця, Я.Ю. Кондратьєва, М.Й. Коржанського, О.М. Костенко, Н.Ф. Кузнєцової, Г.А. Матусовського, М.І. Мельника, П.П. Михайленка, А.А. Музики, В.О. Навроцького, Ю.В. Опалинського, В.І. Осадчого, В.М. Поповича, В.В. Сташиса, В.Я. Тація, В.П. Тихого, А.М. Трайніна, І.К. Туркевич, В.І. Шакуна, Ю.С. Шемшученка, А.М. Яковлева, С.С. Яценка та ін.

Теоретичне й науково-практичне значення для розроблення методів оцінки розмірів тіньової економіки мають праці таких відомих вчених-економістів, як С.Н. Баліної, А.В. Базилюка, В.Б. Бородюка, В.А. Дедекаєва, Ю.В. Дмитричева, А.К. Ємця, Ю.А. Козлова, С.О. Коваленко, Т.Б. Майбороди, О.В. Мандибури, О.А. Пасхавера, В.Ф. Пріснякова, І.І. Приходька, О.В. Турчинова та інших.

Відаючи належне їх досягненням та використовуючи їх у своєму дослідженні, автор не тільки певним чином продовжує їх, а й здійснює постановку нових завдань та обґрунтовує шляхи їх розв'язання з метою мінімізації масштабів тіньового сектора економіки та його негативного впливу на соціально-економічну ситуацію в країні загалом. Вищевикладене свідчить про нагальну потребу розробки ефективних комплексних заходів кримінально-правового і кримінологічного забезпечення детінізації економічних відносин в Україні.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження проводилось відповідно до Перспективного плану науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт на 2005–2010 рр. Львівського державного університету внутрішніх справ (протокол засідання Вченої ради №1 від 26 серпня 2005 р.), а також відповідно до Комплексної програми профілактики злочинності на 2001–2005 рр., затвердженої Указом Президента України 25 грудня 2000 р. №1376; указів Президента України від 05 березня 2002 р. №216 «Про заходи щодо детінізації економіки України на 2002–2004 рр.» та від 09 лютого 2004 р. №175 «Про систему заходів щодо усунення причин та умов, які сприяють злочинним проявам і корупції»; Концепції Комплексної програми профілактики правопорушень на 2006–2008 рр., схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 01 березня 2006р. №116-р.

Тема дисертації відповідає плану науково-дослідних робіт кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Київського національного університету внутрішніх справ на 2005–2006 рр.

Мета і завдання дослідження. Мета роботи полягає в тому, щоб на основі дослідження рівня, структури, причин тіньового сектора економіки, аналізу чинного законодавства України та практики його застосування розробити пропозиції кримінально-правового та кримінологічного характеру, спрямовані на детінізацію економічних відносин України.

Вказана мета деталізується такими завданнями:

- 1) сформулювати авторське поняття тіньового сектора економіки з економічної та правової точок зору;
- 2) визначити макроекономічні та мікроекономічні показники тіньового сектора економіки;
- 3) дослідити механізм функціонування тіньового сектора економіки та кримінологічні особливості його структури;
- 4) визначити основні причини злочинів в тіньовому секторі економіки України та фактори, що обумовлюють його існування;
- 5) розробити кримінологічний «портрет» особи, яка вчиняє злочини в тіньовому секторі економіки;
- 6) запропонувати методику інкорпорації економічних злочинів за групами, які відповідають стадіям обігу промислового капіталу;
- 7) узагальнити практику боротьби правоохоронних органів із злочинами у тіньовому секторі економіки України;
- 8) розробити пропозиції кримінально-правового та кримінологічного характеру, спрямовані на детінізацію економічних відносин в Україні.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають у процесі детінізації економічної сфери України.

Предметом дослідження є теоретичні та прикладні кримінально-правові і кримінологічні аспекти забезпечення детінізації економічних відносин в Україні.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження становлять об'єктивні закони суспільного розвитку, діалектичні категорії та наукові принципи і концептуальні поняття, що розроблені в теорії кримінології, кримінального права, економіки, соціології. Так, *методи логіки (аналіз, синтез, індукція, дедукція)* були використані при дослідженні нормативних актів, матеріалів кримінальних справ, аналітичних матеріалів, концепцій авторів з питань, що входять у предмет дослідження; *історико-правовий метод* застосовувався при проведенні порівняльного аналізу окремих положень КК 1960 та 2001 рр., при визначенні та аналізі періодів протидії корупції в Україні; за допомогою *системно-структурного, формально-логічного методів та методу системного підходу* було визначено основні детермінанти тіньового сектора економіки України та проведено аналіз його кримінологічної структури; *методи порівняльного аналізу та моделювання* були застосовані при дослідженні існуючих недоліків у питаннях кримінально-правового забезпечення детінізації економіки України; *статистичні та соціологічні методи* були використані при збиранні та дослідженні емпіричного матеріалу.

Емпіричну базу дослідження становлять: дані офіційної статистики щодо злочинів, вчинених у сфері економічної діяльності за період з 1992 р. по 2005 р.; результати аналізу діяльності понад 50 підприємницьких структур м. Львова; дані анкетного опитування 450 респондентів (серед них 200 оперативних працівників

МВС, СБУ, податкової міліції, прикордонників та митників, а також 100 керівників комерційних фірм та 150 державних службовців Львівської області) щодо причин та особливостей розвитку тіньового сектора економіки в Україні; результати діяльності органів внутрішніх справ Львівської області по боротьбі зі злочинами у тіньовому секторі економіки; дані анкетного дослідження судової практики, зокрема понад 320 кримінальних справ про злочини, що мали місце у тіньовому секторі економіки.

Нормативну базу дослідження складають Конституція України, закони України, укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України та Пленуму Верховного суду України, нормативні акти міністерств. При підготовці дисертації вивчені, узагальнені та проаналізовані наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених з кримінології, кримінального права, економіки. Різноманітність методів, які використовувались в ході проведення дисертаційного дослідження, дозволили здобувачеві виявити комплекс проблем, пов'язаних з тіньовою економікою в Україні та запропонувати основні заходи і напрями щодо їх вирішення.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертаційне дослідження є одним із перших комплексних досліджень системи заходів детінізації економічної сфери України та кримінально-правового і кримінологічного її забезпечення.

У роботі висунуто й обґрунтовано низку теоретичних і прикладних положень та висновків, у яких найбільш повно відображена їх наукова новизна, зокрема:

вперше:

запропоновано авторське визначення поняття тіньового сектора економіки України з позицій економічного та правового підходів. З економічної точки зору – це сукупність виробничих відносин, що існують в суспільстві та діють поза сферою соціального контролю, чим завдають значних збитків державі. Із правової точки зору – це сукупність виробничих відносин, що вступають у протиріччя із діючим законодавством і характеризуються навмисними незаконними діями осіб, вчиненими з метою приховування свого доходу від держави та її органів;

сформульовано поняття злочину у сфері економіки як суспільно-небезпечного винного діяння (дії або бездіяльності), що вчинене суб'єктом злочину і посягає на економічні відносини та завдає значних матеріальних збитків як фізичній чи юридичній особі, так і державі в цілому з урахуванням існуючих визначень у теорії кримінального права та у кримінальному законодавстві України;

обґрунтовано застосування матричного методу з метою виявлення прихованих (латентних) протиправних діянь, які ще не кодифіковані, але вимагають цього, оскільки становлять суспільну небезпеку, а також для виявлення випадків дублювання протиправних діянь Кримінальним кодексом України та Кодексом України про адміністративні правопорушення;

запропоновано модель детінізації тіньового сектора економіки на основі інтерпретації фізичного закону сполучених судин. Модель наочно доводить, що

детінізація відбувається через послаблення податкового тиску на офіційний сектор економіки з одночасним посиленням контролю тіньового сектора економіки з боку правоохоронних органів;

удосконалено:

кримінологічну характеристику осіб, які вчиняють злочини у тіньовому секторі економіки. Це здебільшого особи значно старші за віком від осіб, які вчиняють загально-кримінальні злочини (28-45 років), як правило, з позитивними соціальними характеристиками (в цілому позитивно характеризуються за місцем роботи і проживання; займають керівні або ті, що пов'язані з допуском до роботи з матеріальними цінностями, посади; переважно одружені; у більшості випадків з вищою освітою), за характером – цілеспрямовані, врівноважені та вольові, до порушення кримінальної справи більшість з них не притягувалися до кримінальної відповідальності, за виключенням дисциплінарної чи адміністративної; з характерною корисливою мотивацією злочинної поведінки; майже кожна четверта з таких осіб злочин вчиняє в групі;

методику інкорпорації економічних злочинів за групами, які відповідають стадіям обігу капіталу в економічній сфері, що має підвищити ефективність та оперативність їх розкриття, розслідування і судового розгляду;

заходи кримінально-правового та кримінологічного характеру, що спрямовані на зменшення рівня тінізації економіки та забезпечення надходження грошей до державного бюджету, а саме: проведення податкової амністії та законодавче врегулювання проведення обов'язкових кримінологічної та громадської експертиз проектів нормативно-правових актів економічного блоку тощо;

набули подальшого розвитку:

дослідження механізму розвитку тіньового сектора економіки, функціонування якого пов'язане з існуючим дисбалансом між правом та економічними відносинами, визначальними у якому є порушення процесів зміни форм власності та об'єктивного економічного закону відповідності виробничих відносин характеру і структурі продуктивних сил;

критерії системи кількісних вимірів тіньового сектора економіки та встановлення ступеня суспільної небезпеки діянь, що вчиняються у ньому, на основі визначення його макроекономічних та мікроекономічних показників;

визначення основних детермінант, які обумовлюють і сприяють існуванню тіньового сектора економіки в Україні, серед яких слід назвати: соціально-економічні фактори, недосконалість у нормативно-правовому регулюванні відносин та поглиблення корупційних процесів в державі.

Практичне значення одержаних результатів. Викладені у роботі положення можуть бути використані: у теоретичному плані – дослідження покликано сприяти подальшому вивченню проблем тіньової економіки з метою зменшення її негативного впливу на функціонування системи народного господарства; у навчальному процесі – при підготовці та проведенні відповідних

лекцій та семінарів за темами, що стосуються кримінально-правових і кримінологічних аспектів протидії тіньовим процесам у сфері економічних праввідносин. Так, запропоновані автором рекомендації використовуються у навчальному процесі Львівського державного університету внутрішніх справ, зокрема: під час викладання курсу «Основи економічної безпеки» при вивченні теми «Тіньова економіка як загроза економічній безпеці України», матеріали дисертаційного дослідження також заплановано використати в розділі навчального посібника «Основи економічної безпеки» (акт впровадження в навчальний процес результатів дисертаційного дослідження від 21 січня 2005 р.); при вивченні дисципліни «Кримінологія», зокрема тем: «Економічна злочинність», «Корупційна злочинність», «Організована злочинність» (акт впровадження в навчальний процес результатів дисертаційного дослідження від 04 жовтня 2006 року); у правотворчій діяльності – при підготовці окремих законодавчих та інших нормативно-правових актів, спрямованих на створення економічних передумов й організаційно-правових механізмів детінізації економічних відносин в Україні; у практиці застосування – використання отриманих результатів дозволить оптимізувати організацію і зробити більш ефективною діяльність суб'єктів боротьби та профілактики злочинів у сфері економіки. Запропоновані автором рекомендації використовуються у практичній роботі: працівників управління по боротьбі з організованою злочинністю УМВС України у Львівській області (акт впровадження в практичну діяльність від 10 червня 2003 р.); працівників Державної служби боротьби з економічними злочинами УМВС України у Львівській області (акт впровадження в практичну діяльність від 01 вересня 2006 р.); у право-виховній сфері – положення і рекомендації роботи можуть бути використані для підвищення рівня правової культури населення і працівників правоохоронних органів.

Апробація результатів дисертації. Результати дисертаційної роботи обговорювались на засіданнях кафедри кримінології та юридичної соціології Київського національного університету внутрішніх справ, на спільному засіданні кафедр кримінального права і кримінології та кримінального процесу Львівського державного університету внутрішніх справ.

Основні положення, узагальнення, висновки та результати дисертації оприлюднені на регіональній науково-практичній конференції «Економічна безпека України: минуле, сучасне, майбутнє» (травень 2000 р., м. Львів), міжнародній науково-практичній конференції «Роль органів внутрішніх справ у сфері запобігання та протидії насильству в суспільстві» (квітень 2000 р., м. Львів), науково-практичній конференції «Економічна безпека держави: стан, проблеми, перспективи» (червень 2003 р., м. Львів), міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми вдосконалення підготовки слідчих та експертів в умовах реформування правоохоронної системи в Україні» (червень 2005 р., м. Львів), міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми протидії економічній злочинності, тінізації та корупції в умовах формування ринкової

економіки в Україні» (вересень 2005 р., м. Львів).

Публікації. Основні положення дисертації знайшли відображення у десяти публікаціях, шість з яких – опубліковано у фахових наукових виданнях, затверджених ВАК України. П'ять з них – одноособові наукові статті, три – у збірниках наукових праць, дві – за матеріалами міжнародних науково-практичних конференцій.

Структура дисертації обумовлена її метою та поставленими завданнями і складається зі вступу, трьох розділів, які містять сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг дисертації становить 253 сторінки, список використаних джерел (320 найменувань), 24 додатки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У вступі обґрунтовується актуальність обраної теми дослідження, визначається його об'єкт, предмет, мета завдання та наукова новизна. Формулюються основні положення, що виносяться на захист, розкривається практичне значення одержаних результатів дослідження, наводяться дані про їх апробацію.

Перший розділ «Соціальна обумовленість детінізації економічних відносин в Україні» складається з двох підрозділів. Він присвячений розробці понятійного апарату, аналізу кримінологічної структури, макроекономічних і мікроекономічних показників тіньового сектора економіки та дослідженню механізму його розвитку.

У підрозділі 1.1. *Характеристика та аналіз механізму розвитку тіньового сектора економіки України* проаналізовано сучасні методики оцінки обсягу тіньового сектора економіки шляхом: опитування фахівців; використання системи національних розрахунків; порівняння офіційних темпів росту валового внутрішнього продукту із темпами росту показника, пов'язаного із фактичним валовим внутрішнім продуктом; монетарного підходу. Таким чином, оцінено сучасний тіньовий сектор економіки України, розміри якого за різними системами підрахунків становлять від 40,0% до 80,0% національного продукту. Зазначається, що аналіз тіньового сектора економіки України повинен базуватися на виявленні механізму його розвитку і встановленні системи кількісних вимірів його динамічного процесу. Для цього аналізуються макроекономічні та мікроекономічні показники тіньового сектора економіки, які визначають його суспільну небезпеку.

Макроекономічні показники характеризують тіньовий сектор економіки в цілому як суспільне явище, а саме: загальний обсяг, коефіцієнт тінізації економіки, співвідношення офіційного валового внутрішнього продукту і тіньового. Мікроекономічні показники оцінюють внутрішні процеси у тіньовому секторі економіки, взаємозв'язок і функціонування його елементів. Робиться висновок, що мікроекономічні показники тіньового сектора економіки аналогічні системі показників офіційного сектора економіки (собівартість, рентабельність, прибуток

тощо). Крім того, вважається за доцільне застосування специфічних аналітичних мікроекономічних показників, що характеризують ступінь поширення суспільно-небезпечних діянь, які дають величезні прибутки від заняття тіньовою економікою (тіньова вигода, тіньовий прибуток, тіньовий валовий оборот та ін.).

Дослідження механізму розвитку тіньового сектора економіки показало, що його функціонування пов'язано з існуючими суперечностями між правом і економічними відносинами, де визначальними є порушення в процесі зміни форм власності та об'єктивного економічного закону відповідності виробничих відносин характеру і структурі продуктивних сил. Посередником між ними став тіньовий сектор економіки України. Відтак висновок – небезпекою для держави є межа, коли обсяг тіньового сектора економіки разом із внутрішнім боргом і зовнішніми кредитами буде дорівнювати: а) державному бюджету України – зона небезпеки і інфляції; б) національному доходу – кризова ситуація, загроза дефолту; в) валовому внутрішньому продукту – втрата державної незалежності. Для запобігання зростанню кількості злочинів у тіньовому секторі економіки України необхідно правове регулювання та економічні відносини привести у відповідність.

У підрозділі 1.2. *Кримінологічна характеристика структури тіньового сектора економіки України* здійснюється аналіз даних офіційної статистики за 1995-2005 рр. щодо злочинів та інших видів правопорушень (злочини у сфері господарської діяльності; проти власності; у сфері службової діяльності; корупційних правопорушень, відповідальність за які встановлено Законом України «Про боротьбу з корупцією»), вчинених у тіньовому секторі економіки. На підставі аналізу визначено тенденції зростання обсягів тіньового сектора економіки і зроблено ряд висновків, важливих для попереджувальної діяльності. Зокрема, констатовано: 1) дані офіційної статистики не дають можливості отримати об'єктивну картину щодо обсягів та структурних відносин у тіньовому секторі економіки, вони головним чином характеризують активність діяльності правоохоронних органів; 2) злочини складають структуру тіньового сектора економіки і здійснюються завдяки йому; найбільш криміналізованими є сфери відносин у кредитно-фінансовій, банківських системах, зовнішньоекономічній діяльності, енергозабезпеченні та приватизації; особливо небезпечними є наслідки корупції та посадових злочинів; 3) дослідження рис і властивостей особи злочинців, які вчиняють злочини в тіньовому секторі економіки України, показало, що це у своїй більшості особи значно старші за віком від осіб, які вчиняють загально-кримінальні злочини (28-45 років – 82,3%); більшість є громадянами України (73,5%); як правило, з позитивними соціальними характеристиками (в цілому позитивно характеризуються за місцем роботи і проживання; займають керівні або ті, що пов'язані з допуском до роботи з матеріальними цінностями, посади (58,7% винних були керівниками підприємств, установ, організацій; 26,7% – підприємцями без утворення юридичної особи; 13,2% – головними (старшими) бухгалтерами тощо); переважно одружені – 76,3%; у більшості випадків з вищою

освітою – 75,3%, підвищують знання шляхом навчання в магістратурі (12,3%) або отримання другої вищої освіти (23,6%), найчастіше юридичної або економічної), за характером – цілеспрямовані, врівноважені та вольові, до кримінальної відповідальності більшість з них не притягувалися (87,4%), за виключенням дисциплінарної чи адміністративної; від 20,0% до 25,0% осіб вчиняють злочини у групі; з характерною корисливою мотивацією злочинної поведінки; 4) на підставі аналізу існуючих визначень у теорії кримінального права та у кримінальному законодавстві України сформульовано поняття злочину у сфері економіки як суспільно-небезпечного винного діяння (дії або бездіяльності), що вчинене суб'єктом злочину і посягає на економічні відносини та завдає значних матеріальних збитків як фізичній чи юридичній особі, так і державі в цілому; 5) юридичний та економічний підходи до проблеми обумовлює необхідність формулювання відповідно двох понять тіньового сектора економіки: з економічної та правової точок зору. З економічної точки зору – це сукупність виробничих відносин, що існують в суспільстві та діють поза сферою соціального контролю, чим завдають значних збитків державі, а з правової точки зору – це сукупність виробничих відносин, що вступають у протиріччя із діючим законодавством і характеризуються навмисними незаконними діями осіб, вчиненими з метою приховування свого доходу від держави та її органів; 6) на основі методу системного підходу описується тіньовий сектор економіки України за допомогою трьох модифікацій його структури: виробничо-технологічної, інституційної (правової) і соціальної. На підставі їх кримінологічного аналізу встановлюється сукупність внутрішніх його елементів, а також межа між ним і офіційним сектором економіки. Для цього пропонується застосовувати матричний метод, сутність якого полягає у суміщенні в одній площині виробничо-технологічної та правової структури тіньового сектора економіки. В результаті виникає новий вид структури – кримінологічний, який наочно показує наявність прихованих (латентних) протиправних суспільно-небезпечних діянь, які не кодифіковані (тобто не визначені КК України як злочин або КУпАП), а також випадки дублювання одного виду протиправних діянь КК України та КУпАП.

У другому розділі «Детермінанти існування тіньового сектора економіки в Україні», який складається з двох підрозділів, аналізуються основні чинники, що спричинили розвиток та існування тіньового сектора економіки, особливості його внутрішньої структури та інфраструктури, взаємозв'язки і тенденції розвитку.

У підрозділі 2.1. Соціально-економічні чинники, що детермінують існування тіньового сектора економіки України зазначається, що генезис тіньового сектора економіки можна пояснити невиваженими діями владних структур держави, що регулюють і контролюють форми і методи господарювання, а також юридичними, соціально-психологічними й етичними спотвореннями господарської поведінки суб'єктів економічного порядку, які вступають у суперечність з об'єктивними економічними законами і не відповідають інтересам

переважної більшості населення. За даними проведених нами, репрезентативних опитувань різних категорій респондентів рівень тіньового сектору економіки в Україні становить понад 50,0% валового внутрішнього продукту. Головними причинами такого становища є наслідки економічної кризи, недосконалість законодавчої бази, корумпованість частини апарату державного управління, недоліки в діяльності правоохоронних і судових органів у сфері профілактики та протидії злочинам у тіньовому секторі економіки, податковий тиск.

З'ясовано, що основними причинами недоліків в організації і функціонуванні правоохоронних і судових органів щодо попередження та протидії процесам тінізації фінансово-господарських відносин є: недосконалість законодавчої бази та потенційний криміногенний зміст окремих законопроектів; недосконалість побудови системи обміну інформацією між правоохоронними органами; брак наукових досліджень і методичного забезпечення боротьби та попередження злочинів у тіньовому секторі економіки; послаблення матеріально-технічного забезпечення діяльності працівників правоохоронних органів; скрутне кадрове становище та диспропорція між фаховим та інтелектуальним рівнем суб'єктів вчинення злочинів у тіньовому секторі і правоохоронців. Існуючі системи правоохоронних і судових органів України потребують суттєвого реформування з метою підвищення ефективності їх діяльності.

Спираючись на дослідження, проведені у попередньому розділі, проводиться історичний аналіз (період з 1995 по 2005 рр.) першого фактора розвитку тіньового сектора економіки – економічної кризи, яка виникла через неврахування об'єктивних законів розвитку економіки. Результатами цього стало різке падіння обсягів виробництва, банкрутство підприємств, інфляція, платіжна криза, безробіття та зубожіння широких верств населення. При дослідженні механізму розвитку економічної кризи в Україні використовується кількісна оцінка об'єкта спостереження – держави і робиться висновок, що в сучасних умовах Україна перейшла зі стадії економічної кризи до стадії депресії. Розробка системи економічних, політичних, організаційно-управлінських, кримінально-правових і кримінологічних заходів детінізації економіки України є необхідною умовою зниження рівня соціально-економічних протиріч у суспільстві.

У підрозділі 2.2. *Недоліки нормативно-правового регулювання відносин в економічній сфері України* доводиться, що колізії законодавства України виникають через існування внутрішніх протиріч між Конституцією України і деякими законами України, між самими законами, між законами і підзаконними актами. До зовнішніх протиріч відноситься недостатня ефективність прийнятих законів; застарілість багатьох норм; протиріччя між нормами національного законодавства з існуючими у міжнародному праві. Крім того, існують суб'єктивні фактори організаційно-правового характеру, які полягають у порушенні наукових принципів при формуванні системи законодавства України, у недостатній компетентності працівників державного апарату управління, у функціональних

протириччях між гілками законодавчої і виконавчої влади.

Суперечливість законодавчої бази України призвела до невідповідності норм права існуючим соціально-економічним процесам, які відбуваються в суспільстві (невиконання державних нормативних актів). Нормативно-правове регулювання економічних відносин, що не відповідає вимогам об'єктивних економічних законів суспільства, має зворотню кримінальну дію. До цього слід додати обмеженість дій контролюючих органів щодо правового регулювання відповідальності за правопорушення у сфері економічної діяльності через значне зменшення їх фінансування та чисельності, недоліки в організації профілактики таких правопорушень, відсутність державної ідеологічної платформи як бази для виховної профілактичної роботи, правовий нігілізм.

У підрозділі 2.3. *Корупція як один з основних чинників функціонування тіньової економіки в Україні* висвітлюється актуальність існуючої проблеми щодо корупції, яка стала джерелом розвитку тіньового сектора економіки України, частиною його інфраструктури та необхідність удосконалення боротьби з нею. Аналізується поняття та сутність корупції як соціально-правового, економічного, політичного, морально-психологічного явища; з'ясовуються її причини; виділяється і характеризуються етапи боротьби з корупцією в Українській державі; акцентується увага на наявності правових проблем у протидії корупції в Україні, які проявляються у допустимості вибіркового застосування законодавчих актів, недосконалості законодавчої бази. Це, зокрема, прослідковується у розбіжностях негативної оцінки дій посадових осіб, що передбачені Законом України «Про боротьбу з корупцією» і Національною програмою боротьби з корупцією та у відсутності відповідної норми в діючому КК України. Це сприяє безкарності чиновників при вчиненні ними суспільно-небезпечних дій корупційного характеру. В роботі розглядаються правові труднощі, з якими стикаються правоохоронні органи під час проведення оперативних заходів, спрямованих на виявлення корупційних дій та їх документування. Існує нечіткість у визначенні кола посадових осіб, яких законодавець відносить до категорії державних службовців в Україні, та відсутній «Єдиний перелік посад державних службовців».

Зазначається, що в Україні антикорупційні заходи зазнають поразки, тому що здійснюються в непрозорій сфері і не зачіпають, власне, системи відносин, які склалися у суспільстві, перш за все – у сфері ведення бізнесу. Боротися потрібно не стільки з корупцією, скільки з її причинами, створюючи максимальну прозорість у системі суспільних відносин, яка має бути відкритою для контролю з боку громадськості. Необхідно сформувати антикорупційну державну систему боротьби, що за рівнем своєї досконалості і матеріально-технічного забезпечення буде вищою від корумпованої системи, у якій відбувається зрощування тіньового капіталу з представниками влади.

У третьому розділі «*Детінізація економіки України: основні напрями та заходи*», який складається з двох підрозділів, узагальнюється практика боротьби

правоохоронних органів з тіньовим сектором економіки, пропонуються загально-соціальні та спеціально-кримінологічні заходи попередження злочинів у тіньовому секторі економіки.

У підрозділі 3.1. *Кримінально-правове забезпечення детінізації економіки України* вказується на наявність існуючих недоліків у кримінально-правових нормах, що може створювати сприятливу ситуацію для вчинення злочинів у тіньовому секторі економіки, і в першу чергу у сфері охорони об'єктів промислової та інтелектуальної власності. Вказується на те, що критерії віднесення діянь до категорії злочинних та їх правова оцінка змінюються разом із зміною соціально-економічних підвалин суспільства, а для законодавства держави характерне запізнення із визнанням злочинами реально існуючих суспільно-небезпечних діянь в сфері економіки і, навпаки, декриміналізацією тих кримінально-правових норм, які втратили свою актуальність. Констатується, що недосконалість методологічної бази при визначенні ступеня суспільної небезпеки правопорушень у сфері економіки обумовлює нечіткість у проведенні розмежування між злочинами і адміністративними проступками у вказаній сфері. Оскільки основним засобом у виявленні і розкритті економічних злочинів є аудиторська перевірка і фінансова експертиза, то для підвищення ефективності їх виявлення та попередження на стадії аудиторської ревізії автор пропонує здійснити систематизацію економічних злочинів шляхом інкорпорації статей Особливої частини КК України, що їх передбачають за групами, які відповідають стадіям обігу капіталу і управління ним: 1) виробничій (перетворення грошових фондів на виробничі); товарній (перетворення виробничих фондів на готову продукцію); 3) грошовій (перетворення готової продукції на грошові фонди); 4) управління обігом капіталу. Крім того, вказується на доцільність формування «Зведення наукових і методичних матеріалів в сфері економіки», основний зміст яких полягає у виявленні, розкритті та розслідуванні злочинів відповідно до кожної із вказаних груп.

З метою адаптації правових актів з економічних питань до існуючих соціально-економічних процесів, які відбуваються в суспільстві, обґрунтовується необхідність у законодавчому врегулюванні процесу проведення громадської та кримінологічної експертиз проектів нормативно-правових актів.

У підрозділі 3.2. *Загально-соціальні та спеціально-кримінологічні заходи детінізації економіки України* зазначається, що зниження рівня тінізації економічних відносин може бути досягнуто насамперед в процесі реалізації заходів загально-соціального характеру, під якими розуміється комплекс соціально-економічних, організаційно-управлінських, правових і культурно-виховних заходів, які здійснюють профілактичний вплив на всі соціально-економічні передумови тіньового сектора економіки і спрямовані на вдосконалення суспільних відносин й усунення причин та умов негативних суспільних явищ загалом.

Аналіз урядових програм виходу із кризи показав, що вони не дали позитивних наслідків через порушення принципів системного підходу, зокрема

розробки цільових комплексних програм. Отже, в сучасних умовах ще не розроблено дійової програми економічного і соціального оздоровлення країни. Потрібно, перш за все, мати кінцеву мету програми, тобто соціально-економічну модель майбутньої правової цивілізованої Української держави з ринковими відносинами. Стратегія боротьби з негативними проявами тіньової економіки має бути комплексною, тобто поєднувати політичні, економічні, законодавчі, силові та організаційні заходи щодо подолання причин і передумов виникнення тіньових економічних відносин, підвищення відповідальності посадових осіб, формування у суспільстві атмосфери нетерпимості до кримінальної тінізації.

Змістом нової економіко-правової політики має стати її повернення від обслуговування окремих кланово-олігархічних груп загальнодержавного чи регіонального значення до глибокого вивчення, найповнішого врахування в стратегічних і поточних програмах та планах і максимально справедливого задоволення потреб та інтересів всіх громадян. Для цього необхідне створення сприятливих умов для легальної економічної діяльності на основі максимального врахування інтересів усіх суб'єктів господарювання шляхом: 1) реформування політичної системи (демократичне формування та функціонування на правовій основі всіх гілок влади); 2) реформування економіки (проведення податкової реформи; підтримка вітчизняного товаровиробника; підвищення ефективності системи гарантування вкладів фізичних осіб у банківській системі; стабілізація національної валюти тощо); 3) удосконалення законодавчої бази (усунення прогалин і недоліків у механізмі правового регулювання економічної діяльності щодо зменшення ймовірності виникнення ситуацій тінізації суспільних відносин; запровадження нормативно-правових актів міжнародних інституцій); 4) вдосконалення діяльності державного управлінського апарату (застосування прозорих та контрольованих, в плані економічної безпеки, механізмів організаційно-правового контролю за сферою фінансово-господарської діяльності); 5) підвищення рівня соціального захисту населення (упорядкування системи розподілу публічних коштів і благ, яка була б підконтрольною громадськості); 6) оздоровлення морального клімату суспільства (подолання соціального песимізму, породженого тінізацією; формування правової культури, морально-психологічних цінностей у свідомості громадян).

Спеціально-кримінологічні заходи, на відміну від загально-соціальних, мають цілеспрямований на профілактику та протидію тінізації економіки характер. Вони орієнтовані на подолання або мінімізацію спеціальних негативних факторів, що впливають на тінізацію економічних відносин через: протидію корупції як інституту тіньової економіки; оздоровлення фінансово-кредитної сфери; припинення впливу капіталів за кордон; реформування податкової системи; зменшення поза банківського обігу грошової маси. Обґрунтовується необхідність впровадження системи «електронного уряду» – електронної системи обміну інформацією з метою звести особисте спілкування чиновників з громадянами до

мінімуму; удосконалення механізму контролю за повнотою надходження податків та інших обов'язкових платежів в бюджет та державні позабюджетні фонди з метою запобігання виведенню з обігу або прямому розкраданню грошей і матеріальних ресурсів (нецільове використання бюджетних коштів).

Робиться висновок, що найбільш ефективним заходом детінізації економіки повинно стати проведення податкової амністії в Україні з подальшою протидією легалізації (відмиванню) доходів, отриманих злочинним шляхом. Пропонується прийняти Закон України «Про податкову амністію», який повинен надати конкретні пропозиції та вимоги щодо його норм і процедури проведення детінізації економіки (гарантії звільнення від адміністративної та кримінальної відповідальності; збереження конфіденційності інформації; проведення тільки один раз з відведенням певного періоду часу від 6 місяців до 1 року; поєднання неконфіскаційного характеру амністії з чітко визначеною ставкою, за якою вона може бути проведена (щонайменше 10,0%); проведення амністії по відношенню до доходів, які не мають суто «кримінального походження»; здійснення відповідної роз'яснювальної та пропагандистської роботи).

Запропоновано механізм «детінізації економіки України», який моделюється за допомогою фізичного закону сполучених судин. Дана модель дає можливість спрогнозувати динаміку взаємодії між зміною податкового тиску і активністю діяльності правоохоронних органів. Закономірним виявляється: зі зменшенням податкового тиску на суб'єктів підприємницької діяльності щодо них повинні адекватно посилюватись контролюючі функції з боку правоохоронних органів, інакше очікується зменшення відрахувань до державного бюджету, внаслідок збільшення фактів ухилення підприємців від сплати податків. Модель дозволяє оцінити вплив тіньового сектора економіки на легальний і навпаки; вона доводить, що одним із основних економічних шляхів витіснення тіньової економіки є зниження податкового навантаження на підприємницьку діяльність. За рахунок цього стане можливим вивести з тіні в легальний економічний обіг значну частину безпосередніх підприємців.

З метою вдосконалення діяльності правоохоронних органів щодо спеціально-кримінологічного попередження злочинів у тіньовому секторі економіки необхідно: реформувати систему правоохоронних органів, як структурно, так і функціонально з усуненням факторів, що її дезорганізують; усунути недоліки у законодавстві, які створюють умови тінізації економічних відносин; запровадити в діяльність правоохоронних органів відповідні методики та механізми запобігання і протидії тіньовим процесам; активізувати співпрацю правоохоронних органів з місцевими органами самоврядування і громадськими організаціями у здійсненні профілактики тінізації економічних відносин; використовувати досвід правоохоронних органів зарубіжних країн щодо розв'язання проблем детінізації економіки.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та аналіз причин і умов вчинення злочинів у тіньовому секторі економіки України з метою їх попередження. За результатами проведеного дисертаційного дослідження запропоновано нове вирішення наукового завдання щодо шляхів удосконалення загально-соціальних та спеціально-кримінологічних заходів детінізації економічних відносин в Україні:

1. Запропоновано авторське визначення поняття тіньового сектора економіки України з позицій економічного та правового підходів. З економічної точки зору – це сукупність виробничих відносин, що існують в суспільстві та діють поза сферою соціального контролю, чим завдають значних збитків державі. Із правової точки зору – це сукупність виробничих відносин, що вступають у протиріччя із діючим законодавством і характеризуються навмисними незаконними діями осіб, вчиненими з метою приховування свого доходу від держави та її органів.

2. Внесено пропозицію застосування матричного методу для виявлення прогалів у законодавстві. При визначенні структури тіньового сектора економіки України розглянуто три її модифікації: виробничо-технологічну, інституційну (правову) і соціальну. Сутність методу полягає в інтеграції виробничо-технологічної та правової структури тіньового сектора економіки України. В результаті виникає новий вид структури – кримінологічний. Кримінологічна структура тіньового сектора економіки України наочно показує наявність суспільно небезпечних діянь, які ще не криміналізовані (тобто не визначені КК України як злочин).

3. З метою кримінологічного аналізу суспільної небезпеки тіньового сектору економіки визначено його макро- і мікропоказники. До макропоказників тіньового сектора економіки належать такі, що характеризують його як суспільне явище, а саме: загальний обсяг, коефіцієнт тінізації економіки, співвідношення офіційного валового внутрішнього продукту і тіньового. Оскільки саме явище є прихованим то для визначення цих показників використовуються розрахункові і соціологічні методи. Мікропоказники оцінюють внутрішні процеси тіньового сектора економіки, взаємозв'язок і функціонування його елементів. Звідси висновок – мікроекономічні показники тіньового сектору економіки аналогічні системі показників офіційного сектора економіки: собівартість, рентабельність, прибуток, тощо. Для визначення показників тіньового сектора економіки за доцільне вважається застосування специфічних аналітичних мікропоказників, що характеризують ступінь поширення суспільно-небезпечних діянь, які дають величезні прибутки від заняття тіньовою економікою: тіньова вигода, тіньовий прибуток, тіньовий оборот та ін.

4. Запропоновано механізм «детінізації економіки України», який моделюється за допомогою фізичного закону сполучених судин. Модель дає

можливість спрогнозувати динаміку взаємодії між зміною податкового тиску і активністю діяльності правоохоронних органів.

5. Дослідження механізму розвитку тіньового сектора економіки дозволило зробити висновок, що тіньовий сектор економіки поширюється в результаті порушення об'єктивного економічного закону відповідності виробничих відносин характеру і структурі продуктивних сил. У такій ситуації право як надбудова над базисом суспільства – виробничими відносинами – перестає їм відповідати. Дисертант виявляє й аналізує основні фактори, що обумовлюють існування тіньового сектора економіки в Україні, а саме економічну кризу, недосконалість нормативно-правового регулювання, корупцію.

6. При розкритті особливостей кримінологічної характеристики осіб, які вчиняють злочини в тіньовому секторі економіки України, з'ясовано, що це здебільшого особи значно старші за віком від осіб, які вчиняють загальнокримінальні злочини (28-45 років); як правило, з позитивними соціальними характеристиками (в цілому позитивно характеризуються за місцем роботи і проживання; займають керівні або ті, що пов'язані з допуском до роботи з матеріальними цінностями, посади; переважно одружені; у більшості випадків з вищою освітою), за характером – цілеспрямовані, врівноважені та вольові, до кримінальної відповідальності більшість з них не притягувалися, за виключенням дисциплінарної чи адміністративної; з характерною корисливою мотивацією злочинної поведінки; від 20,0% до 25,0% осіб вчиняють злочини у групі.

7. Сформульовано поняття злочину у сфері економіки як суспільно небезпечного винного діяння (дії або бездіяльності), що вчинене суб'єктом злочину і посягає на економічні відносини та завдає значних матеріальних збитків як фізичній чи юридичній особі, так і державі в цілому з урахуванням існуючих визначень у теорії кримінального права та кримінальному законодавстві України;

8. Розроблено методіку інкорпорації економічних злочинів за групами, які відповідають стадіям обігу капіталу в економічній сфері, що має підвищити ефективність та оперативність їх розкриття, розслідування і судового розгляду.

9. Вивчення судової практики щодо злочинів, вчинених у тіньовому секторі економіки України, засвідчило, що суди і практичні органи внутрішніх справ не приділяють належної уваги узагальненню та використанню цих матеріалів для запобігання правопорушенням у тіньовому секторі економіки. Актуальним у протидії тіньовому сектору економіки є посилення правового забезпечення цього процесу. Вивчення кримінальних справ показало, що стосовно них суди не завжди (1/4 випадків) виконують вимоги закону про виявлення причин і умов, які сприяють вчиненню злочинів та інших правопорушень і вжиттю заходів щодо їх усунення. Не завжди повно і всебічно встановлюються обставини злочину, допускаються помилки при дослідженні та оцінці доказів, застосуванні норм кримінального та кримінально-процесуального законодавства, призначенні покарань.

10. Пропонується законодавчо врегулювати проведення громадської та кримінологічної експертизи проектів нормативно-правових актів, які регулюють відносини у сфері економіки. Це дозволить, на нашу думку, адаптувати правові акти з економічних питань до існуючих соціально-економічних процесів, які відбуваються в суспільстві, а також прогнозувати кримінологічні зміни як в економіці України в цілому, так і в її окремих галузях (особливо в енергетичному комплексі, у сфері приватизації та фінансово-кредитній сфері).

11. Запропоновано механізм детінізації економічного сектора при ухиленні від оподаткування та забезпечення надходжень грошей до державного бюджету шляхом проведення податкової амністії. Таким чином, для проведення такої реформи в Україні можна встановити термін від 6 місяців до 1 року, оскільки значна частина платників податків легалізують свої доходи лише після того, як впевняться, що це є виправданою та не ризиковою справою. Якщо виплачений податок не буде сплачений протягом встановленого періоду, то задекларовані після визначеного строку доходи не будуть вважатися легалізованими.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. *Комісарчук Ю.А.* Нерозв'язані проблеми законодавства України // *Право України*. – 2000. – № 12. – С. 64-66.
2. *Комісарчук Ю.А.* Організована злочинність в ринкових умовах // *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. – 2000. – № 4. – С. 122-125.
3. *Комісарчук Ю.А.* Структура організованої злочинності в сфері економіки // *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. – 2000. – № 405. – С. 294-296.
4. *Комісарчук Ю.А.* Комп'ютерна злочинність в ринкових умовах // *Вісник Львівського інституту внутрішніх справ*. – 2000. – № 1. – С. 234-236.
5. *Комісарчук Ю.А.* Фальшиві гроші в тіньовій економіці // *Держава і право: Зб. наук. праць*. – 2000. – Вип. 6. – С. 310-313.
6. *Комісарчук Ю.А.* Економіко-правові аспекти повійства // *Держава і право: Зб. наук. праць*. – 2000. – Вип. 7. – С. 402-405.
7. *Комісарчук Ю.А.* Законодавство України: економіко-правові проблеми // *Молода українська держава на межі тисячоліть: погляд в історичне майбутнє демократичної правової держави України: Зб. наук. праць*. – Львів, 2001. – С. 115-117.
8. *Комісарчук Ю.А.* Організована злочинність як форма суспільної небезпеки та насильства // *Роль органів внутрішніх справ у сфері запобігання та протидії насильству в суспільстві: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції*. – Львів, 17-18 квітня 2000 р. / Гол. ред. В.Л. Регульський. – Львів: Львівський ін-т внутр. справ при НАВС України, 2000. – С. 49-54.
9. *Комісарчук Ю.А.* Попередження злочинів у тіньовому секторі економічної сфери в Україні // *Науковий вісник Львівського юрид. ін-ту*. – 2004. – Вип. 3. –

С. 46-56.

10. *Комісарчук Ю.А.* Корупція як один з чинників, що детермінує існування тіньової економіки в Україні // Актуальні проблеми протидії економічній злочинності, тінізації та корупції в мовах формування ринкової економіки в Україні: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – Львів, 30 вересня 2005 р. / Гол. ред. В.Л. Ортинський. – Львів: Львівський держ. ун-т внутр. справ, 2006. – С. 215-217.

АНОТАЦІЯ

Комісарчук Ю.А. Детінізація економічних відносин в Україні (кримінально-правове та кримінологічне забезпечення). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. – Київський національний університету внутрішніх справ. – Київ, 2006.

Досліджуються основні причини та умови, що обумовлюють тіньовий сектор економіки в Україні, визначається кримінологічна структура злочинів, які вчиняються у зазначеному секторі економіки. Аналізуються детермінанти існування та механізм розвитку тіньового сектора економічної сфери в Україні. Узагальнюється практика протидії злочинам у тіньовому секторі економіки різними суб'єктами попереджувальної діяльності. Сформована методологічна основа попередження злочинів у тіньовому секторі економіки.

Ключові слова: тіньовий сектор економіки, економічні злочини, кримінологічна структура, детінізація економіки, попередження злочинів.

АННОТАЦИЯ

Комиссарчук Ю.А. Детинизация экономических отношений в Украине (криминально-правовое и криминологическое обеспечение). – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. – Киевский национальный университет внутренних дел. – Киев, 2006.

На основе обзора научной литературы дается понятие теневого сектора экономики. Однако наличие расхождений в правовой оценке и реальных условиях в Украине обуславливает необходимость формулирования двух определений теневого сектора экономики: с экономической и правовой точек зрения.

Опираясь на методологию системного подхода, в работе описываются три структуры теневого сектора экономики: производственно-технологическая, институциональная (правовая) и социальная. На основе криминологического анализа структуры теневого сектора экономики определен состав их элементов, граница с официальным сектором экономики. Предлагается применение матричного метода

для определения «белых пятен» в правовом поле государства путем совмещения в одной плоскости производственно-технологической и институциональной структур теневого сектора экономики.

В результате применения методологии метрологической науки установлены макро- и микропоказатели общественной опасности теневого сектора экономики: зона опасности и инфляции, кризисная ситуация и угроза дефолта, утрата государственной независимости.

Установлены главные детерминанты развития теневого сектора экономики в Украине: экономический кризис, несовершенство нормативно-правового регулирования отношений, коррупция части государственных служащих. Экономический кризис в Украине возник в результате нарушения объективных законов общественного развития. Объем теневой экономики возрастает как следствие несоответствия между правовыми нормами и экономическими отношениями. Для предупреждения преступлений в теневом секторе экономики необходимо привести в соответствие правовые нормы и экономические отношения.

Исследования показали, что коллизии законодательства Украины возникли в результате противоречий между Конституцией и законами Украины, между самими законами, а также подзаконными актами, наличием «белых пятен» в правовом поле, нарушением научных принципов при его систематизации, недостаточной компетентностью отдельных работников аппаратов государственного управления, противоречиями между ветвями власти. В работе приводится концепция совершенствования законодательной системы как средство предупреждения преступлений в теневом секторе экономики.

Исследования выявили влияние коррупции части государственных служащих на формирование организованных преступных групп в теневом секторе экономики. Акцентируется внимание на наличие правовых проблем в Украине в борьбе с коррупцией. Дана периодизация этапов борьбы с коррупцией за время существования независимой Украины.

Разработан принцип осуществления доктринальной инкорпорации нормативно-правовой базы и формирование «Свода методических материалов по выявлению и раскрытию экономических преступлений».

Обобщается практика борьбы правоохранительных органов с преступлениями в теневом секторе экономики. Сформирована методологическая основа предупреждения преступлений в теневом секторе экономики. Предлагается обязательное проведение криминологической экспертизы проектов нормативно-правовых актов, которые будут регулировать отношения в сфере экономики.

Осуществлено моделирование динамики взаимодействия правоохранительных органов со снижением налогового давления структуры. Разработан алгоритм детенизации экономики и возвращения денежных средств в государственный бюджет при уклонении от уплаты налогов, сборов, других обязательных платежей, путем проведения налоговой амнистии.

Ключевые слова: теневой сектор экономики, экономические преступления, детенизация экономики, криминологическая структура, предупреждение преступлений.

SUMMARY

Ju. A. Komissarchuk. Deshadowing the economic relations in Ukraine (criminal and criminological provision). – Manuscript.

Thesis for Candidate of Legal Sciences on specialty 12.00.08 – Criminal Law and Criminology; Criminal and Executive Law. – Kyiv National University of Internal Affairs. – Kyiv, 2006.

The main reasons and conditions, which determine the shadow sector of the Ukraine's economy, are studied; the criminological structure of crimes committed in the said sector of the economy is defined. The determinants of the existence and the mechanism of the shadow economy sector development in Ukraine are analysed. The practice of crime counteraction in the shadow sector of the economy by different subjects of the preemptive activity is generalized. The methodological basis of crime prevention in the shadow sector of the economy is formed.

Key words: the shadow sector of the economy, economic crimes, criminological structure, deshadowing of the economy, crime prevention.

Підписано до друку 22.11.2006. Формат 60x90\16
Ум. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9
Тираж 100. Зам. 456.
«Копі-центр»